

1812 M. KARINIAI EPIZODAI KAUNE. ISTORINIS NAPOLEONO KARIUOMENĖS PERSIKĖLIMAS PER NEMUNĄ IR NERĮ TIES KAUNU BIRŽELIO 24–25 D.

I dalis

Arvydas Pociūnas
Vytauto Didžiojo karo muziejus

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2023.38.2>

Anotacija. 2022 metais sukako 220 metų, kai prasidėjo Antrasis lenkų karas (1812 metų Prancūzijos ir Rusijos karas), tiesiogiai palietęs Lietuvos kraštą, jo žmones ir, žinoma, Kauno miestą, kuriame jau pirmosiomis Napoleono kariuomenės persikėlimo valandomis įvyko daug svarbių istorinių įvykių, kuriuos verta prisiminti. 1812 metų birželio 24 d., trečiadienį, Prancūzijos imperijos Vidurinė armija (Didžiosios armijos pagrindinė dalis), vadovaujama vieno talentingiausių karvedžių žmonijos istorijoje, imperatoriaus Napoleono I, forsavo Nemuną. Dešiniajame upės krante imperatorius tikėjosi rasti išsidėsčiusią Rusijos kariuomenę, bet ji jau buvo atsitraukusi.

Apie Napoleono I veiklą, Prancūzijos kariuomenės plėšikavimą Kaune, pagaliau jos pasitraukimą iš miesto nemažai rašyta, bet vis dar pasigendama naujesnių ir detalesnių šio laikotarpio karinių įvykių aprašymų. Juo labiau kad šie įvykiai, supurtę visą Europą, yra ne vien Lietuvos istorijos dalis. Pagaliau, be imperatoriaus Napoleono I, Kaune lankėsi daug talentingų karvedžių, eilinių karių, puskarininkių, karininkų, vėliau tapusių žymiais Prancūzijos maršalais, politikais, medicinos specialistais, kurie labai paspartino pastarosios srities vystymąsi civiliniame gyvenime. Tą patį galima pasakyti apie Prūsijos, Vokietijos žemių, Lenkijos, Olandijos karius, tapusius žymiais karvedžiais, valstybės veikėjais.

Kiekvienas karas žmonėms – tai neapsakomas skausmas, daugybė netekčių, sudaužyti likimai ir dažnai neišsipildžiusios viltys. Tai galima pasakyti ir apie 1812 m. įvykius, siejamus su siekiu, pasinaudojant Prancūzijos kariuomenės įžengimu į Rusijos imperiją, atkurti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Tačiau šie lūkesčiai taip ir liko neįgyvendinti.

Pagrindiniai žodžiai: *Kaunas, Nemunas, Neris, imperatorius Napoleonas I, Didžioji armija, tiltas, korpusas.*

ĮVADAS

1807 m. birželio 14 d. įvyko Frydlando kautynės¹, kurias Prancūzijos kariuomenei pralaimėjusią Rusijos kariuomenę ištiko katastrofa. 1809 m. Austrija pralaimėjo karą su Prancūzija ir spalio 14 d. buvo priversta pasirašyti Šėnbruno taikos sutartį². Keista, bet Frydlando katastrofa Rusijos kariuomenės nepaveikė: ji greitai atsigavo ir jau 1811 m. vėl žvangino ginklais, grasė Prancūzijai nauju karu. Tačiau Šėnbruno taika, Aleksandro I sąjungininko Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III abejonės Rusijos pradėto karo sėkme, jo nenoras, kad galimi karo veiksmai vyktų Prūsijos teritorijoje³, privertė Aleksandrą I kuriam laikui atidėti mintis apie karą, bet pasiruošimas jam vyko toliau, nes Rusijos kariuomenės dalinių Lietuvoje vis daugėjo. Kartu vyko aktyvi diplomatinė veikla. Caras Aleksandras I skubiai sudarė sąjungą su Švedija (jos karaliui Karoliui XIV Jonui net pažadėjo Prancūzijos sostą)⁴, Anglija net su Ispanijos dvaro atstovais toliau sudarė taiką su Osmanų imperija, Rusijai atiteko Besarabija⁵. Caras atvirai kalbėjo, kad „*baigę su Napoleonu, mes sukursime graikiškąją imperiją*“⁶. Balandį Rusija pareikalavo, kad imperatorius (Napoleonas I) pasitrauktų iš Prūsijos ir Pomeranijos. Napoleonas I, išgirdęs, ką žada Aleksandras I, pokalbyje su Rusijos pasiuntiniu riktelėjo: „*Kaip jūs drįstate man teikti tokius pasiūlymus! Jūsų elgesys – kaip Prūsijos prieš Jėnos mūšį.*“⁷

Balandžio 26 d., Verbų sekmadienį, Aleksandras I su svita pasiekė

¹ Dabartinis Pravdinskas, Kaliningrado sritis, Rusijos Federacija.

² Соколов, О. Битва двух империй 1805–1812. Москва–Санкт-Петербург, 1999, л. 310.

³ Понасенков, Е. Первая научная история войны. Москва, 2018, л. 258.

⁴ Prancūzijos kariuomenės maršalas Žanas Batista Bernadotas (*Bernadotte Jean Baptiste Jules*, 1763–1844). Napoleonui I sutikus, Bernadotas (1818–1844) tapo Švedijos karaliumi.

⁵ Понасенков, Е. Первая научная история войны 1812 года, л. 261.

⁶ Ten pat.

⁷ Ten pat.

Vilnių⁸, tačiau caras atvyko ne švęsti, o ruoštis puolimui. Ties Alytumi, Merkine ir Gardinu buvo parinktos vietos persikelti per Nemuną⁹. Tačiau Rusijai pradėti karo neleido Šenbruno sutartis. Jeigu bent vienas rusų dalinys bandytų pereiti sieną, austrai, remdamiesi šia sutartimi, pradėtų kovos veiksmus, būdami Rusijos kariuomenės užnugaryje, taigi, jiems kiltų rimtas pavojus gauti smūgį į nugarą¹⁰. Todėl caras, kad būtų arčiau sienos ir galėtų su generolais aptarti galimybę ją pereiti ir įsiveržti į Varšuvos kunigaikštystę, atvyko į Vilnių. O Napoleonas I iš Paryžiaus išvyko tik gegužės 9 d. (!) ir patraukė ne prie Nemuno, bet į Dresdeną, kur turėjo susitikti su Austrijos imperatoriumi, Prūsijos karaliumi, Vokietijos žemių kunigaikščiais. Kaip matyti, jis tikėjosi ne karo pradžios su Rusija, o kad Aleksandras I laikysis Tilžės taikos sutarties. Deja, Napoleonas I pradėjo gauti žvalgybos duomenis, kurie liudijo Rusijos valdovo dviveidiškumą, atskleidė, kad šios valstybės kariuomenė pasirengusi karui. Liko vienintelė išeitis – nelaukti, kol Rusijos kariuomenė puls, o pirmam ją pulti, bet prieš tai reikėjo savo pajėgas perkelti per Nemuną, o kai kuriuos junginius – per Nerį.

Palei Nemuną išsidėstė Didžiosios armijos I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII (IX buvo dar tik formuojamas), X ir Austrijos armijų korpusai, rezervinė kavalerija ir Imperatoriaus gvardija – iš viso apie 440 tūkst. karių, o rusai prie sienos sutelkė 340 tūkst. kariuomenę¹¹, kitais duomenimis – buvo pasiruošę susikauti atitinkamai 414 tūkst. ir 393 tūkst. karių¹².

Didžioji armija kėlėsi per Nemuną ties Gardinu, Piliuona, Kaunu, Zapyškiu ir Tilže, kiek vėliau per Bugą ties Drogičinu – austrų pagalbinis korpusas. Tačiau straipsnyje bus rašoma apie persikėlimą per Nemuną ties Kaunu ir Nerį ties Vilijampole.

Apie 1812 m. perkėlas per Nemuną ir Nerį, o vėliau Didžiosios armijos gruodžio mūšio akimirkas Kaune rašė daug tų įvykių dalyvių, bet labai glaustai ir dažnai vienas kitam prieštaravo, todėl istorikai bandė, kiek įmanoma, šiuos fragmentus sudėti į vientisą bendrą tekstą. Norėtųsi paminėti vieną kitą užsienio istoriką, kurių darbuose plačiau aprašomos

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat, p. 259.

¹⁰ Ten pat.

¹¹ Соколов, О. Битва двух империй, 1805–1812. Москва, Санкт-Петербург, 2012, л. 631.

¹² Понасенков, Е. Первая научная история войны 1812 года, л. 323.

perkėlos. Tai L. Garrosas¹³, K. Gukovskis¹⁴, M. Kukielis¹⁵, D. Nawrotas¹⁶, F. Seguras¹⁷. Iš Lietuvos istorikų, kurie rašė šia tema (apie karo veiksmus Kaune), paminėtini R. Šmitleinas (R. Schmittlein)¹⁸, Aleksandras Ružancovas¹⁹, Bronius Dundulis²⁰ ir bene daugiausiai rašęs Virgilijus Pugačiauskas²¹.

Šio straipsnio, kurį sudaro dvi dalys, pirmoje dalyje rašoma apie perkėlas per Nemuną ties Baibokų kaimu ir perkėlą per Nerį ties Vilijampole, antroje – apie paskutinį Napoleono kariuomenės mūšį Lietuvos žemėje, kuris vyko Kauno mieste. Kodėl aptariami tik šie trys epizodai? Todėl, kad jie – pagrindiniai šio laikotarpio miesto įvykiai, apie kuriuos vienaip ar kitaip užsimenama Europos karybos istorijoje. Straipsnyje stengiasi kuo smulkiau aprašyti įvykius karo istorijos kontekste. Dažnai kyla klausimas – kodėl nagrinėjame šį laikotarpį, Napoleono I veiksmus, ar jie nusipelnė mūsų dėmesio? Nusipelnė ar nenusipelnė, sprendžia istorijos mokslas, o plačioji visuomenė, gavusi išsamesnės istorinės medžiagos, galės papildyti ir praplėsti savo istorijos žinias, o ekskursijų vadovai – pristatyti užsienio turistams mažai žinomus 1812 m. europinio lygio įvykius Kaune.

BIRŽELIO 24 D., TREČIADIENIS

Būdamas Šv. Elenos saloje, Napoleonas I apgailestavo, kad 1812 m. per anksti persikėlė į kitą Nemuno krantą. Prieš tai jam reikėjo laimėti Ispanijoje ir tik tada pradėti žygį į Rusiją. Matyt, taip buvo lemta, nes įvykiai vyko ne taip, kaip imperatorius norėjo.

¹³ Garros, L. La campagne de Russie. Itineraire de Napoléon Bonaparte. Paris, 2011.

¹⁴ Гукровский, К. Город Ковна. Ковна, 1904.

¹⁵ Kukiel, M. Wojna 1812 roku, t. 1. Krakow, 1937.

¹⁶ Nawrot, D. Litwa i Napoleon w 1812 roku. Katowice, 2008.

¹⁷ Segeur, F. Napoleono ir Didžiosios armijos istorija 1812 m., t. 1. Vilnius, 2012.

¹⁸ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 32, Nr. 6. Kaunas, 1937.

¹⁹ Ružancovas, A. Iš Kauno miesto valdybos archyvo 1812–1813 metų bylų. *Karo archyvas*, t. 4. Kaunas, 1928.

²⁰ Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais. 1807–1812. Vilnius, 1981.

²¹ Pugačiauskas, V. Napoleono administracija Lietuvoje. Vilnius, 1998; Pugačiauskas, V. Prancūzmetis Kaune. *Kauno istorijos metraštis*, Nr. 11, 2011.

Birželio 23 d. Napoleonas I, būdamas Naugardiškių (tarp Garliavos ir Aleksoto) karinėje stovykloje, turėjo išspręsti daug įvairių svarbių, neatsidėliotinų klausimų, tarp jų – dėl tiltų per Nemuną tiesimo ir tilto per Nerį išsaugojimo galimybių, taip pat problemą dėl Rusijos I atskirojo pėstininkų korpuso, vadovaujamo gen. ltn. Piotro Vitgenšteino²², dislokuoto Kėdainiuose ir Raseiniuose. Šis korpusas buvo išsidėstęs Rusijos kariuomenės dešiniajame sparne ir grasino prancūzų Vidurio armijos kairiajam sparnui. Pavojų kėlė ir Rusijos II pėstininkų korpusas, vadovaujamas gen. ltn. Karlo Bagovuto²³, kuris buvo išsidėstęs Neries kairiajame krante ir saugojo kelią į Vilnių (pro Skarulius) likusiems prancūzų korpusams. Stovykloje imperatorius pokalbio išsikvietė Varšuvos kunigaikštystės plk. Romaną Soltyką²⁴. Napoleonas I ilgai klausinėjo pulkininko apie Rusijos kariuomenės pajėgų išdėstymą Neries kairiajame ir dešiniajame krante. Jis buvo pasiruošęs žygiuoti link Vilniaus ir kaip karvedys vengė galimų netikėtų atakų į sparną, todėl tiek daug stengėsi sužinoti apie priešą ir galimus pavojus prie Neries. Maršalui Šarliui Udino²⁵, vadovavusiam II armijos korpusui, buvo įsakyta, persikėlus per Nemuną, žygiuoti pro Kauną ir stengtis užimti tiltą per Nerį, o jeigu priešas jį sunaikintų – pastatyti pontoninį, o vėliau – medinį (raštinį) tiltą. Korpusui, perėjus tiltu, žygiuoti link Kėdainių ir sunaikinti ten dislokuotą Rusijos I atskirąjį pėstininkų korpusą, o jeigu korpusas trauksis – jį persekioti. Taip pat buvo atšauktas ir III armijos korpuso persikėlimas per Nemuną ties Piliuona. Pro Aukštąją Panemunę šio korpuso vadas maršalas Mišelis Nėjus karius atvedė prie perkėlos²⁶ ir laukė eilės pereiti į dešinį Nemuno krantą, bet pirmiausia per jį reikėjo nutiesti tiltus. Operacijai vadovavo pats imperatorius.

²² Rusijos kariuomenės generolas leitenantas Petras Vitgenšteinas (*Пётр Христианович Витгенштейн*, 1768–1843).

²³ Rusijos kariuomenės generolas leitenantas Karlas Bagovutas (*Карл Фёдорович Багговут*, 1761–1812).

²⁴ Varšuvos kunigaikštystės pulkininkas Romanas Soltykas (*Soltyk Roman*, 1790–1842).

²⁵ Prancūzijos maršalas Šarlis Udino (*Oudinot Nicolas-Charles*, 1767–1847).

²⁶ Prancūzijos kariuomenės maršalas Mišelis Nėjus (*Ney Michel*, 1769–1815).

Tos pačios dienos vakare, apie 22 valandą, iš I armijos korpuso, 1-osios pėstininkų divizijos 13-ojo voltžierių²⁷ pulko buvo suformuota grupė. Jai vadovavo plk. Bukė de Aržansas²⁸. Jo 300 pėstininkų ir 50 pontonininkų turėjo persikelti į priešingą Nemuno krantą. Kartu su jais buvo ir Didžiosios armijos karinės žvalgybos šefo div. gen. Mykolo Sokolnickio²⁹ adjutantas plk. R. Soltykas. Grupė be nuotykių valtimis pasiekė smėlėtą dešinįjį krantą, kurį gaubė tokia tamsa, kad nubuvo matyti ne tik prieš, bet ir greta einančio kaimyno, tačiau minėto pulko 1-osios kuopos 11-ojo būrio kariams buvo lemta, nors ir simboliškai, susidurti su priešu (tai įvyko kažkur dabartinių Žemųjų Šančių, Sandėlių, A. Juozapavičiaus, Rusų gatvių rajone; tikriausiai tai buvo 1-ojo Teptiarsko kazokų pulko 4-osios šimtinės patrulinė joja)³⁰. Nors abi pusės viena kitos gerai nematė, dialogas tarp jų vis tiek įvyko. Kazokų patrulio viršininkas paklausė: „Kas jūs tokie?“ Nuskambėjo atsakymas: „Prancūzai!“ Jis vėl riktelėjo: „Ko jums reikia?“ Ir kažkas tamsoje rėžė: „Ar tu, kalės vaike, nežinai? Kariauti, užimti Vilnių, Rusiją!“

Kazokai apsuko žirgus ir nujojo tolyn link pušyno. Nuaidėjo jų pusėn paleisti šūviai, o po to stoji spengianti tylą. Priešui dingus iš akiračio, plk. R. Soltykas su voltžieriais pasuko link artimiausio Baibokų kaimo (dabar – Vytauto Didžiojo universiteto klasikinio ugdymo mokyklos, Ž. Šančių, Vokiečių g. 164, teritorija). Jo gyventojai jau stovėjo ant savo namų slenksčių ir žegnojo artėjančius karius, o jiems įėjus į kaimą, puo-

²⁷ **Voltžieriai** (pranc. *voltigeurs*) – 1804–1871 m. Prancūzijos ir jos sąjungininkų kariuomenių pėstininkų rūšis. Voltžierių pulkai buvo formuojami iš geriausių snaiperių, kiekviename pulke jų buvo 90, nuo 1807 m. – 120 voltžierių kuopa (moksl. redaktorius).

²⁸ Prancūzijos kariuomenės pulkininkas Pjeras Bukė de Aržansas (*Pierre Jacques Bousquet d'Argence*, 1765–1823).

²⁹ Varšuvos kunigaikštystės divizijos generolas Mykolas (Mišelis) Sokolnickis (*Sokolnicki Michał (Michel)*, 1760–1816).

³⁰ Kurio kazokų pulko raiteliai pasitiko prancūzų karius, nesutariama. Dažnai minėti Leibgvardijos kazokų pulko grafo Denisovo Orlovo, kitur – 1-ojo Teptiarsko kazokų štabo rotmistro V. Žmurino raiteliai, bet šių pulkų šimtinės daugiausia buvo dislokuotos Žiezmaruose ir Rumšiškėse. Tačiau ruože palei Nemuną nuo A. Panemunės ir toliau link Kauno patruliavo 1-ojo Teptiarsko kazokų pulko 4-osios šimtinės raiteliai, ir, ko gero, esaūlas S. Žekulis (*Жекуль*) su grupele kazokų buvo pirmas karininkas, kuris sutiko prancūzų karius. Beje, 1-ąjį Teptiarsko pulką, be rusų, sudarė baškirai, kalmukai, totoriai (aut. past.).

lė prie kojų, apkabino ir verkė iš džiaugsmo. Karius sveikino kaip išva-duotojus. Visi norėjo eiti pasitikti prancūzų. Kaip nurodė imperatorius, plk. R. Soltykas kartu pasiėmė tik kaimo vaitą ir jį vėliau pristatė Napole-onui I. Vaitas suteikė imperatoriui reikiamų žinių.

Prie Nemuno kairiojo kranto jau buvo sutelkti pontoninių parkų eki-pažai, o pontonininkai tik ir laukė įsakymo nuleisti puspontonius į upę ir pradėti rinkti numatytus pontoninius tiltus. Pagaliau žvalgybos grupė užėmė placdarmą dešiniajame Nemuno krante, ir pontonininkai ėmėsi darbo. Vieną tiltą surinko ir nutiesė šalia Jiesios piliakalnio, antrą – už Jiesios upės žiočių (link A. Panemunės), kiek arčiau Linksmos kalno, ir trečią – ties Baibokų kaimu. Iš 225 pontoninių valčių buvo surinkti trys tiltai, kiekvieną jų sudarė 75 valtys, atstumas tarp tiltų buvo 300 m³¹. Buvo surinktas ir ketvirtas tiltas, atsarginis. Kurį laiką jis stovėjo Nemu-no kairiajame krante prie Jiesios piliakalnio, vėliau buvo nuplukdytas prie Vytauto bažnyčios. Dar renkant tiltus per Nemune esančią brastą persikėlė I rezervinio kavalerijos korpuso 1-osios kavalerijos divizijos³² 15-osios lengvosios kavalerijos brigados³³ 6-asis ulonų³⁴ ir 9-asis ulonų pulkai³⁵. Brigados ulonai persikėlė nepatyrę nuostolių³⁶.

³¹ Pontonai buvo gabunami vežimais, į vieną sudėdavo du puspontonius, pontonininkai juos nuleisdavo į vandenį, galais sujungdavo į vieną pontoninę valtį. Puspontoniuose buvo sudėta paruošta mediena tiltui sujungti ir paviršiui padengti. Surinkto tilto galus virvėmis tvirtindavo jau prie krante įkastų rąstų. Vietos gyventojai pasakojo, kad tarpukariu prie Jiesios piliakalnio, greta Nemuno kranto, dar kyšojo išlikęs stambus rąstas, prie kurio 1812 m. buvo pririštas vieno tilto galas. Tačiau 1968 ir 1969 m. pavasarį J. Jablonskio vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių moksleiviai, valantys piliakalnio šlaitus nuo brūzgynų, šio stulpo jau neberado (aut. past.).

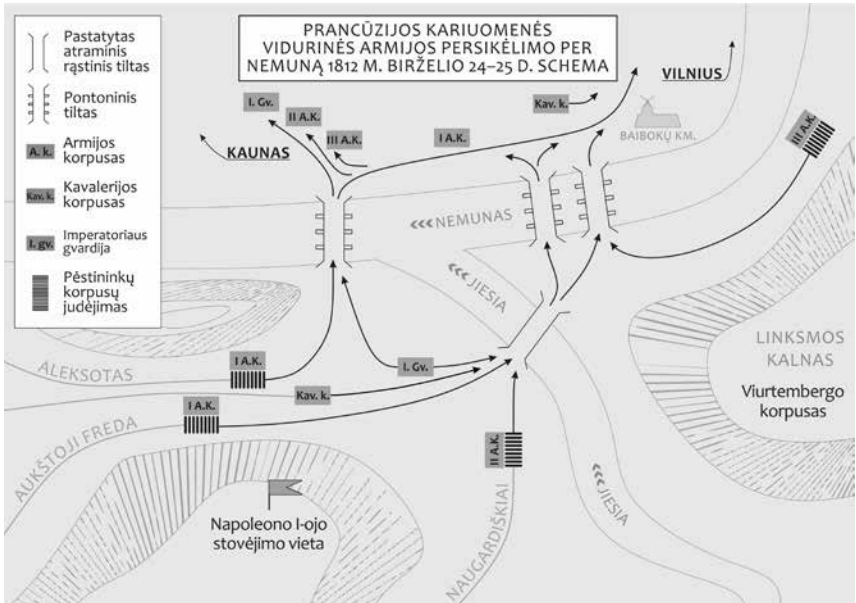
³² 1-ajai kavalerijos divizijai vadovavo Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Pje-ras Brueras (*Jean Pierre Joseph Bruguière, 1772–1813*).

³³ 15-ajai kavalerijos brigadai vadovavo Varšuvos kunigaikštystės brigados vadas Juzefas Niemojevskis (*Niemojewski Józef, 1769–1839*).

³⁴ 6-ajam ulonų pulkui vadovavo Varšuvos kunigaikštystės pulkininkas Mykolas Pan-govskis (*Pągowski Michał, 1770–1820*).

³⁵ 8-ajam ulonų pulkui vadovavo Varšuvos kunigaikštystės pulkininkas kunigaikštis Dominykas Jeronimas Radvila (1786–1813).

³⁶ Ziółkowski, A. 6 pułk ułanów w kampanii Rosyjskiej 1812 r. *Militaria*, 2012, Nr. 15, s. 89. (Napoleonistinės epochos vienas karo istorijos klubų judėjimo pradininkų Lenkijoje (aut. past.)

Schemas maketavo Vytauto Didžiojo karo muziejaus muziejininkas Benas Turskis.

Ar taip galėjo būti? Ar galėjo persikelti per upę neturėdami inžinerinės įrangos du kavalerijos pulkai? Autoriui pavyko organizuoti 1812 m. perkėlos rekonstrukciją ir patikrinti istorikų spėliones praktiškai.

1997 m. birželio mėnesį Kaunas ruošėsi šių istorinių įvykių mieste rekonstrukcijai. Likus kelioms dienoms iki renginio pradžios vyko repeticijos, kuriose kartu su Kauno karo istorijos klubo nariais dalyvavo ir Lietuvos kariuomenės Atskirojo inžinerinio bataliono 1995–1999 m. (dabar – Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos batalionas) kariai, pasitelkę savo dalinio pontoninių tiltų parko techniką. Su tuomečiu bataliono vadu plk. Jonu Salicku buvo sutarta pontoninių tiltų nutiesti ties Jiesios piliakalniu. Kariai nuleido pontonus, juos sujungė į vieną tiltą, o kateriai jį stūmė skersai upės (tiltą buvo bandoma nutiesti vienoje istorinių tiltų vietų, kur jie stovėjo prieš 185 metus). Abu su pulkininku stovėjome ant tilto, kai netikėtai pajutome keletą smūgių į pontonų dugną. Nors Kauno hidroelektrinės vanduo buvo pakilęs, galėjome matyti daug gulinčių akmenų, kurie siekė pontonų dugnus, todėl darytina prielaida, kad toje

vietoje, kur Nemunas daro posūkį (ties Jiesios žiotimis), yra buvusi brasta. 1811 m. vasarą žmonės Nemuną perbrisdavo³⁷, o 1812 m. iki birželio antroje pusėje prasidėjusių liūčių vanduo buvo nusekęs, tad šioje vietoje 15-oji lengvoji kavalerijos brigada galėjo forsuoti Nemuną.

1997 m. birželio 20 d. buvo nutiestas pontoninis tiltas ten, kur prieš 185 metus buvo nutiesti trys tiltai, ir Karo istorijos klubas, atstovaujantis Didžiajai armijai, stebint Šančių ir kitų Kauno miesto rajonų gyventojams, iškilmingai juo pražygiavo. Tai buvo nepamirštama istorijos atkūrimo akimirka ir gera praktika renginyje dalyvavusiems istorikams ir muziejininkams.

1812 m. birželio 24 d. 1 valandą tiltai jau buvo nutiesti ir divizijos pajudėjo jų link. Pasigirdo trumpi mušamų būgnų garsai, perduodantys imperatoriaus įsakymą judėti. Imperatorius 3 valandą ryto jau stovėjo ant kalvos (priešais stūksantį Jiesios piliakalnį, kurį dažnai Lietuvos žmonės vadina Napoleono kalnu, bet tai neteisingas teiginys!) ir stebėjo savo pajėgų judėjimą link per Nemuną nutiestų trijų tiltų. Tuo metu žygiuojančios korpusų, divizijų kolonos prie jų sparčiai artėjo. Nuo Aleksoto pro Žemąją Fredą, nuo Aukštosios Fredos aukštumų, nuo vingiuojančio Naugardiškių kelio beveik vienu metu patraukė apie 60 tūkstančių karių (o už jų – dar tiek pat), bet viskas vyko tvarkingai, be jokios grūsties. Visų pėstininkų divizijų batalionai buvo išrikiuoti 16 eilių, kiekvieną jų sudarė 80 karių (vienoje pėstininkų divizijoje buvo 12–14 tūkstančių karių, tačiau I armijos korpuso, palyginti su kitais korpusais, divizijos buvo gerokai gausesnės). Jos žygiavo tarp Jiesios piliakalnio ir priekin kiek išsikišusios kalvos, ant kurios buvo matyti taip gerai pažįstamos dvi didelės palapinės su melsvomis plačiomis juostomis ir šalia stovintis imperatorius. Matydami savo „Mažojo kapralo“ figūrą (dažnai kariai, ypač gvardiečiai, taip mėgo vadinti imperatorių), tūkstančiai prancūzų, belgų, vokiečių, lenkų, lietuvių, ispanų, portugalų, olandų, danų, vengrų ir kroatų, pakiliai nusiteikusių, džiaugsmingai ir entuziastingai prancūziškai skandavo: „Vive l' Empereur!“ („Tegyvuoja imperatorius!“). Jiems pritarė keliolikos dalinių orkestrai.

Keltis pradėjo I armijos korpusas, vadovaujamas maršalo Luiso Davu³⁸, kurio 1-oji pėstininkų divizija, vadovaujama div. gen. Šarlio Mo-

³⁷ Гукoвскій, К. П. Город Ковна, л. 31.

³⁸ Prancūzijos kariuomenės maršalas Luisas Davu (*Davout Louis Nicolas, 1770–1823*).

rano³⁹, patraukė pirma jai skirtu tiltu. Viena divizijos brigadų, vadovaujama brg. gen. Pjero Pažolio⁴⁰, pražygiavo pro stūksantį Jiesios piliakalnį, pasuko link šalia jo surinkto tilto ir, perėjusi į priešingą krantą, trumpam išsidėstė. Stovėjo sargyboje tol, kol susitelkė daugiau dalinių, po to nužygiavo link Kauno, kad paruoštų lauką priešais Karmelitų bažnyčią imperatoriaus gvardijos stovyklai įrengti, taip pat pastatė sargybos postus prie miesto sienos Vilniaus (dabar – Karaliaus Mindaugo ir Nemuno gatvių sankirta) ir Totorių (dabar – I. Kanto gatvė priešais J. Gruodžio gatvę) bokštų vartų, nes mieste taip pat ruošėsi apsistoti imperatoriaus gvardijos paskirti daliniai. Išstatyta sargyba galėjo į miestą įleisti tik gvardiečius, kitų dalinių karininkams ir kariams buvo draudžiama ten įžengti. Tuo tarpu vieni persikėlę korpusai suko kairėn ir žygiavo link Kauno, kiti – suko dešinėn ir žygiavo link Pažaislio, į Vilnių.

Pažiūrėkime, koks apytiksliai korpusų karių skaičius perėjo šiais trimis tiltais.

I armijos korpusą, kurio vadas buvo maršalas L. Davu, sudarė 1 kavalerijos ir 5 pėstininkų divizijos: 90 batalionų, 16 eskadronų, iš viso 69 533 kariai. Korpusas turėjo 156 artilerijos pabūklus.

II armijos korpusą, vadovaujamą maršalo Š. Udino, sudarė 1 kavalerijos ir 3 pėstininkų divizijos: 50 batalionų, 27,5 eskadrono, iš viso 39 095 kariai. Korpusas turėjo 104 artilerijos pabūklus.

III armijos korpusą, kurio vadas buvo maršalas M. Nėjus, sudarė 3 pėstininkų ir kavalerijos divizijos: 30 batalionų, 24 eskadronai, iš viso 35 957 kariai. Korpusas turėjo 88 artilerijos pabūklus.

Kavalerijos rezervui vadovavo maršalas Joachimas Miuratas⁴¹.

I kavalerijos rezervo korpusą, kuriam vadovavo div. gen. Etjenas Nansutis, sudarė 3 kavalerijos divizijos, iš viso 11 825 raiteliai. Korpusas gabenos 30 artilerijos pabūklų⁴².

II kavalerijos rezervo korpusą, vadovaujamą div. gen. Luiso Montbru-

³⁹ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Šarlis Moranas (*Morand Charles-Antoine-Lois Alexis*, 1771–1823).

⁴⁰ Prancūzijos kariuomenės brigados generolas Pjeras Pažolis (*Pajol Pierre-Claude*, 1772–1844).

⁴¹ Prancūzijos kariuomenės maršalas Joachimas Miuratas (*Joachim Murat*, 1767–815).

⁴² Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Etjenas Nansutis (*Étienne Marie Antoine Champion de Nansouty*, 1768–815).

no, sudarė 3 kavalerijos divizijos, iš viso 11 411 raitelių. Korpusas turėjo 24 artilerijos pabūklus⁴³.

Imperatoriaus gvardijai vadovavo maršalas Adolfas Mortjė⁴⁴.

Imperatoriaus Jaunosios gvardijos korpusą, vadovaujamą maršalo A. Mortjė, sudarė 2 pėstininkų divizijos.

Imperatoriaus Senąją gvardiją sudarė 1 pėstininkų divizija. Šio korpuso vadas buvo maršalas Fransua Lefebras⁴⁵.

Imperatoriaus gvardijos kavalerijos korpusą, kuriam vadovavo maršalas Žanas Besjeras, sudarė 1 kavalerijos divizija⁴⁶.

Imperatoriaus gvardiją sudarė 34 batalionai ir 25,5 eskadrono, iš viso 29 910 karių. Gvardija turėjo 110 artilerijos pabūklų.

Be to, žygiavo įvairūs žygio batalionai, atskirosios ir atsarginės artilerijos baterijos, sanitarijos, įvairios paskirties užnugario daliniai. Iš Karaliaučiaus turėjo išvažiuoti 2 tūkstančiai vien maisto produktų prikrautų vežimų, dardėjo tūkstančiai įvairaus dydžio karietų, furgonų, pašto ekipažų, kuriuos traukė du arkliai. Beje, didelė dalis šių ratinių priemonių priklausė korpusų, divizijų, brigadų, pulkų vadams, vyr. karininkams ir, žinoma, ne viena, o kelios ir daugiau (nors imperatorius visiems aukštiesiems karininkams buvo įsakęs savo kelioninį turtą palikti kairiajame Nemuno krante, bet niekas nieko nepaliko, priešingai – viską persikėlė (dėl to vienos divizijos kolona nusitęsė net iki 8 kilometrų!)⁴⁷, o kur dar artilerijos parkai – juk kiekvieną artilerijos pabūklą traukė du, keturi arba šeši arkliai (tai priklausė nuo jų kalibro). Paskui juos arkliai tempė artilerijos pabūklų užtaisų, parako, kalvių įrankių prikrautus vežimus. Per Nemuną nutiestais trimis pontoniniais tiltais perėjo, perjojo beveik 200 000 Vidurinės armijos karių, buvo pervežta per 500 įvairaus kalibro artilerijos pabūklų, pervažiavo 25 tūkstančiai vežimų (turėjo 26 transporto batalionus, be to, 7 batalionus po 600 lengvųjų vežimų, kurių kiekvie-

⁴³ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Luisas Monbrenas (*Motbrun Louis-Piere*, 1770–1812).

⁴⁴ Prancūzijos kariuomenės maršalas Adolfas Mortjė (*Mortier Adolphe-É duoard-Casimir-Joseph*, 1768–1833).

⁴⁵ Prancūzijos kariuomenės maršalas Fransua Lefebras (*Lefebvre François Joseph*, 1755–1820).

⁴⁶ Prancūzijos kariuomenės maršalas Žanas Besjeras (*Bessières Jean-Baptiste*, 1768–1813).

⁴⁷ Соколов, О. Битва двух империй 1805–1812. Санкт-Петербург, 2012, л. 679.

nas galėjo gabenti 600 kg krovinį, 4 batalionus po 600 sunkiųjų vežimų, kurių kiekvienas buvo 1500 kg talpos, taip pat 500 vežimų su pontonais, kurių vieną traukė šeši sunkieji arkliai). Be to, jais galimai lėtai perrisnojo per 50 000 kavalerijos žirgų, artilerijos ir gurguolės vežimus traukiančių arklių⁴⁸. Kolonomis žygiavo, kaip jau minėta, beveik visų Europos tautų kariai. Skambėjo įvairiausi dialektai. Prancūzai kariai, kaip ir derėjo, kalbėjo prancūziškai. O kitų tautybių kariai traukė žygio dainas ir kalbėjo savo krašto, iš kurio buvo kilę, kalba, tiesa, prancūziškai gebėjo kalbėti ir gana nemažai užsieniečių karininkų.

Kada per Nemuną persikėlė pats imperatorius? Į šį klausimą ne taip lengva atsakyti. Daugelis amžininkų nurodė skirtingą laiką, o istorikai nelabai į tai kreipė dėmesį. Galima būtų pabandyti pateikti labiausiai įtikinamą versiją, nes tai padeda geriau įsivaizduoti šių istorinių įvykių eigą. Iš Kauno imperatorius žmonai Marijai Luizai rašė: „*Persikėliau per Nemuną 24 d. antrą valandą ryto...*“⁴⁹ Tai buvo pirmoji žinia jai apie karo pradžią, kartu imperatorius paminėjo, kada persikėlė į Nemuno dešinią krantą. Kiek kitaip apie imperatoriaus persikėlimą užsimena div. gen. Armanas Kolenkūras: ⁵⁰„*Naktį divizijos generolo Morano divizija persikėlė per Nemuną<...> Kai divizija užėmė pozicijas<...> Imperatorius per upę persikėlė ryte (?), jis, atrodo, labai nustebo, sužinojęs, kad rusų armija jau atsitraukusi nuo Vilniaus.*“

Galimybę stebėti persikėlimo pradžią turėjo progą 2-osios pėstininkų divizijos 2-osios brigados vadas brg. gen. Antuanas Dedemas⁵¹. Divizija, kurios sudėtyje buvo jo vadovaujama brigada, turėjo būti avangarde,

⁴⁸ Imperatorius nujautė, kokie sunkumai laukia aprūpinant tokį milžinišką kiekį žmonių maistu (ypač duona), o žirgus ir arklius pašaru. Ne veltui dar prieš 1812 m. karą, būdamas Gumbinėje, Napoleonas kalbėjosi su vienu Prūsijos ministru apie Kauno galimybes visu tuo aprūpinti kariuomenę. Jį domino viskas, net malūnų skaičius mieste, galimybė aprūpinti pašaru 150 000 žirgų ir arklių. Людвиг, Э. Наполеон. Биография. Москва, 1998, л. 388.

⁴⁹ Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais 1807–1812, p. 57.

⁵⁰ Imperatoriaus vyriausiasis arklininkas, divizijos generolas Armandas Kolenkūras (*Caulaincourt Armand-Augustin-Louis*, 1773–1821), Napoleonui artimas žmogus, žygyje į Rusiją ir atgal visą laiką buvo šalia imperatoriaus. Коленкур К. Мемуары. Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991, л. 78.

⁵¹ Prancūzijos kariuomenės brigados generolas Antuanas Dedemas de Gelderas (*Antoine Baudouin Gisbert Van Dedem Van de Gelder*, 1774–1825).

bet pakeliui kažkur nuklydo, tad perkėlos vietą pasiekė kiek pavėlavusi ir buvo priversta sustoti šalia kalvos, ant kurios, kiek toliau nuo palapinės, buvo matyti sustingusi imperatoriaus figūra. Pastebėjęs vėluojančią diviziją, imperatorius įsakė jos vadui atvykti pas jį. Kol div. gen. Luisas Frianas⁵² ir imperatorius kažką aptarinėjo, laisvesne akimirka pasinaudėjo brg. gen. A. Dedemas. Jis nuėjo prie Napoleono I palapinės, kur atokiau stovėjo imperatoriaus svita, o joje buvo labai tylu. Generolas dar bandė juokauti, bet buvo draugiškai sudraustas div. gen. Augustino Kolenkūro⁵³. Jis A. Dedemui priminė: „*Čia nesijuokiamas. Tai didi diena.*“ Ir ranka parodė į dešinįjį upės krantą, duodamas suprasti, kad tai – *mūsų* kapas (Augustinas Kolenkūras žuvo Maskvos, arba Borodino, mūšio lauke). Gavęs reikiamus nurodymus ir tapęs nebepavaldis I armijos korpuso vadui, 2-osios pėstininkų divizijos vadas nuskubėjo prie tiltų. Perėjusi upę tiltais, divizija kartu su kitais avangardo daliniais pasuko į kairę, apėjo prie kranto augantį mišką, tačiau visur buvo tuščia, tik kai kur matyti, kad čia gyventa žmonių. Aprašydamas tą ankstyvą rytą, brg. gen. A. Dedemas Napoleoną matė dar kairiajame krante, bet kada pastebėjo jį dešiniajame krante – nerašo, tik užsimena, kad imperatorius, maršalai L. Bertjė, J. Miuratas ir L. Davu prajėjo pušų giraitę ir nustebo, gal net išsigando, kad niekur nemato nei gyventojų, nei rusų kareivių. Jiems atrodė, kad pateko į dykumų žemę. Link miškingų aukštų šlaitų (Aukštųjų Šančių) buvo pasiūstos ulonų žvalgybos jijos, kad išžvalgytų apylinkes. Ulonai tik toluomoje matė besitraukiantį link Vilniaus rusų ariergardą. 14 val. jie įžengė į Kauną⁵⁴. Kapitonas E. Kastelianas⁵⁵ apie imperatoriaus persikėlimą rašė taip: „*Vidurnaktį mūsų daliniai persikėlė per Nemuną<...> Gausios mūsų kolonos perėjo upę trimis pontoniniais tiltais. Trečią valandą ryto Imperatorius jau buvo atjojęs į pakrantę. Jis ketino apžiūrėti kitą Nemuno krantą. Jo Didenybė pasiuntė mane į Kauną – gražų miestą ir, kaip Lenkijai, gerai pastatytą.* (Tai viena rimtesnių užuominų apie galimą pirmąjį imperatoriaus persikėlimą per Nemuną – aut. past.) *Grįžome į jo palapinę aštuntą*

⁵² Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Luisas Frianas (*Friant Louis*, 1758–1829).

⁵³ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Augustinas Kolenkūras (*Caulaincourt Auguste Jean-Gabriel*, 1777–1812).

⁵⁴ Наполеон в России. Глазами иностранцев. Книга первая. Москва, 2004, л. 50.

⁵⁵ Prancūzijos kariuomenės kapitonas, adjutantas, o nuo 1852 m. – Prancūzijos maršalas Espritas Kastelianas (*Castellane Esprit Victor Élisabeth*, 1788–1862).

*valandą ryto, o po valandos vėl sėdėjome balne.*⁵⁶

Kiek suprantamiau mums Napoleono I persikėlimą aprašė prancūzų istorikas Luisas Garosas⁵⁷. Birželio 24 d., trečiadienį, 3 valandą imperatorius jau ant žirgo. Gvardijos artileristai jam iš šakų ir lapų surentė improvizuotą sostą ir papuošė lauko gėlėmis. 5 valandą jis sėdo ant žirgo Fridlando ir juo persikėlė per Nemuną, nujojo apie 2 kilometrus į priekį ir grįžo atgal. Kaip prisimena karo komendantas (tikriausiai tiltų perkėlos) Dupuy, imperatorius buvo geros nuotaikos, niūniuodamas dainą „*Malbrough s'en va-t-en guerre*“ ir žaisdamas rankose laikomu vytiniu, pasuko atgal, perjojo vienu tiltu ir grįžo į savo palapinę pietauti⁵⁸.

Reikėtų užsiminti ir apie imperatoriaus svitą, buvusią prie palapinės. Ją sudarė kariai, jo draugai, patarėjai, praktiškai tie, kurių pavardės tuo metu dažniausiai skambėjo ir kurie sukosi istorijos verpetuose (čia ne-

⁵⁶ Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje (Prancūzų prisiminimai). Vilnius, 2011, l. 46.

⁵⁷ Garros, L. La campagne de Russie. Itineraire de Napoléon Bonaparte, p. 379.

⁵⁸ Trumpai apie palapines. Stovykloje dažniausiai statydavo tris palapines: imperatoriui, štabo viršininkui ir jį lydintiems karininkams (prie Nemuno ant kalvos buvo pastatytos dvi). Jas pastatydavo gana greitai – per pusvalandį. Šias balto audeklo palapines, papuoštas mėlynomis juostomis, pažinojo visi Didžiosios armijos kariai. Žygyje Napoleoną lydėjo ilga vilkstinė bagažo vežimų, tarp jų – ir gabenančių jam skirtus žygio baldus. Nesvarbu, kur imperatorius apsistodavo – rūmuose ar palapinėje, jo pirmas rūpestis buvo įsitikinti, ar įrengtas kabinetas, ar jame stovi jo sudedamasis stalas, liepdavo pastatyti žygio sekretorą, ant kurio rašydavo savo garsiuosius įsakymus, ant stalo visada gulėjo išvyniotas valstybės, kurioje vyko karo veiksmai, žemėlapis. Beje, prie Nemuno palapinėje ant stalo gulėjo ne vienas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėlapis, prie jų Napoleonas I su štabo viršininku maršalu L. Bertjė aptardavo kariuomenės dienos judėjimo, operacijų aprūpinimo planus ir rezultatus. Sutemus palapinėje šviesdavo apie 20 žvakių. Imperatorius labai mėgo maudytis karšto vandens vonioje. Šis daiktas tikrai buvo jo dideliame ekipaže. Napoleonas valgydavo greitai ir po nedaug. Žaibiškai išgerdavo arbatos puodelį arba apelsinmedžio žiedų gėrimo (trauktinės). Pietūs ir vakarienė tukdavo 8–10 minučių. Atvykus svečių, jei būdavo gerai nusiteikęs, imperatorius norėdavo, kad jie liktų ilgiau. Stalas, ant kurio dėdavo valgius, būdavo dengtas balta staltiese. Pietums ir vakarienei ant stalo dažnai padėdavo gerai iškeptos baltos duonos, butelį Šamberteno vyno, indelį aukštos kokybės Provanso aliejaus. Jis mėgdavo ryžius, lęšius, vištieną, avieną ir ypač jautieną. Nuo stalo ir pačioje imperatoriaus virtuvėje likdavo daug paruošto maisto, kuris paskui atitekdavo budintiems gvardijos karininkams, tarnams, kitiems svitos nariams. Napoleonas I labai sąmoningai atnešdavo taurę vyno šalia palapinės stovinčiam sargybiniui – taip stengdavosi patraukti karius, nors šie ir taip jį dievino. Valgius ant stalo dažniausiai išdėliodavo jo ištikimas tarnas R. Rustemas (buvęs mameliukas, tapęs imperatoriaus asmens sargybiniu; 1782–1845). Флейшман, Т. Походная жизнь Наполеона, Империя. Нр. 3, 2002, л. 48–56.

vardinsime jau žinomų korpusų vadų), – div. gen. Žeraras Diurokas⁵⁹, brg. gen. Antuanas Žomini⁶⁰, maršalas Luisas Bertjė⁶¹, brg. gen. Eustafijus Sanguška⁶², brg. gen. Liudvikas Mykolas Pacas⁶³, div. gen. Žanas Rapas⁶⁴, div. gen. Žanas Eblė⁶⁵, brg. gen. Fransua Akso⁶⁶, div. gen. Mykolas Sokolnickis⁶⁷.

Kaip minėta, Napoleonas I per Nemuną persikėlė du kartus. Pirmą kartą per upę persikėlė ir grįžo atgal birželio 24 d., tarp 2 ir 5 valandos nakties. Jis siekė įsitikinti, kad priešas tikrai atsitraukė link Vilniaus. Pajodinėjęs po smėlynus ir pušynus (dabartinių Šančių teritoriją) ir supratęs, kad reikės keisti savo planus, pasuko link tiltų ir grįžo į Pajiesį. Kurį laiką stebėjo divizijų judėjimą, pietavo savo palapinėje. Papietavęs, išėjęs iš palapinės, kaip įprastai, nužvelgė dalinių judėjimą link tiltų. Viskas vyko organizuotai, todėl, pradėjęs žygiuoti imperatoriaus gvardijos divizijoms, Napoleonas I sėdo ant savo žirgo Fridlando ir nuėjo prie perkėlos. Apie vidurdienį, kai pasirodė gvardiečių daliniai, imperatorius išiliejo į jų gretas ir pajudėjo link dešiniojo Nemuno kranto (tai

⁵⁹ Prancūzijos imperatoriaus rūmų valdytojas, divizijos generolas Žeraras Diurokas (*Durok Géraud-Christophe-Michel*, 1772–1813).

⁶⁰ Prancūzijos imperatoriaus vyriausiasis komendantas, brigados generolas Antuanas Žomini (*Jomini Antoine-Henri*, 1779–1869).

⁶¹ Prancūzijos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininkas, maršalas Luisas Bertjė (*Bertier Louis-Alexandre*, 1753–1815).

⁶² Prancūzijos imperatoriaus adjutantas, brigados generolas, lietuvis, liubartaitis (save laikė gediminaičiu), kunigaikštis Eustafijus Sanguška (1768–1844).

⁶³ Prancūzijos imperatoriaus adjutantas, brigados generolas, lietuvis, grafas Liudvikas Pacas (1780–1835).

⁶⁴ Prancūzijos imperatoriaus adjutantas, divizijos generolas Žanas Rapas (*Rapp Jean*, 1771–1821).

⁶⁵ Prancūzijos Didžiosios armijos pontoninių ekipažų vadas, divizijos generolas Žanas Eblė (*Éblé Jean-Baptiste*, 1758–1812).

⁶⁶ Prancūzijos kariuomenės I armijos korpuso inžinierių vadas, brigados generolas Fransua Akso.

⁶⁷ Prancūzijos Didžiosios armijos karinės žvalgybos šefas, Varšuvos kunigaikštystės divizijos generolas Mykolas (Mišelis) Sokolnickis (*Sokolnicki Michał (Michel)*, 1760–1816). Baigė Varšuvos kadetų korpusą. 1780 m. – paporučikis, tarnavo Lietuvos topografijos biure Vilniuje. 1789 m. – papulkininkis, vadovavo Lietuvos kariuomenės Inžinierių mokyklai Vilniuje, 1794 m. sukilimo dalyvis.

buvo nepakartojamas reginys: nuo gvardijos dalinių orkestrų maršų⁶⁸, dešimčių tūkstančių šūksnių „Tegyvuoją imperatorius!“ skambėjo visas Panemunys. Tie, kurie grįžo iš Rusijos gyvi, šių akimirų nepamiršo iki pat mirties – aut. past.). Imperatorius tikriausiai jojo viduriniu tiltu, nes išjojo priešais Baibokų kaimą. Kartu buvo jį lydintys maršalai L. Bertjė ir J. Miuratas. Šiuose istoriniuose įvykiuose dalyvavo ir tuo metu matė imperatorių Amalių dvaro savininkė Blinstrubienė (Medekšaitė)⁶⁹. Pagaliau Napoleonas I su nedidele svita pasuko į Kauno pusę, kur horizonte bolavo Šv. Kryžiaus karmelitų bažnyčios bokštai, kurių link slinko dideli, tamsūs debesys. Pradėjęs griaudėti perkūnijai, imperatorius buvo priverstas slėptis nuo artėjančios audros, todėl užsuko į šalia stovintį didelį mūrinį karmelitų vienuolyno pastatą, kuriame nutarė įrengti Didžiosios armijos Vyriausiąją štabą. Jame susirinko daug garbių svečių ir karininkų. Napoleono I nurodymu pietus 40 asmenų turėjo paruošti savi žmonės, o ne vienuoliai⁷⁰.

Baigiant rašyti apie persikėlimą per Nemuną, matyt, tikslinga pateikti vieno dalyvio, I kavalerijos (tikriausiai rezervinio) korpuso gydytojo Rai-

⁶⁸ Tai buvo gausūs profesionalių muzikantų orkestrai. Pavyzdžiui, imperatoriaus Senosios gvardijos 1-ojo voltžierių (lengvųjų pėstininkų) pulko orkestrą sudarė kartu su dirigentu 35 muzikantai. Orkestras turėjo 4 valtornas, 5 klarnetus, 5 įvairias fleitas, 2 serpentus, 2 trombonus, 2 triūbas, taip pat obojų, fagotą, būgnų, cimbolinių lėkščių.

⁶⁹ Prieš prancūzams persikeliant per Nemuną, jos dvarą nusiaubė Rusijos, po to baigė siaubti prancūzų kariai, kurie dar sudegino ir Amalius. Tarnai išsilakstė, o savininkė su dviem mažamečiais vaikais iškeliavo į Pažaislio vienuolyną, tikėdamasi maisto gauti iš vienuolių kamaldulių, bet ten atėjusi pamatė daugybę prancūzų kareivių. Bandė vienuolių prašyti vaikams valgyti, bet juos taip pat buvo nusiaubę rusų ir prancūzų kariai. Nutarė eiti prie Nemuno, nes aplinkui stovėjo jau sudeginti arba prancūzų karių užimti pastatai. Pagaliau ponja Blinstrubienė su vaikais pasiekė Baibokų kaimą ir Nemuną, nes tikėjosi pereiti vienu iš tiltų į priešingą upės krantą. Šalia stovėjo milžiniškas malūnas, prie jo sienos jai teko prisispauti, kai ant grakštaus balto žirgo pasirodė Napoleonas I. Tuo metu atsidarė malūno langas. Pro jį iškišo galvą vokiečių ir pradėjo įvairiais žodžiais koneveikti imperatorių. Šis pagrūmojo jai pirštu, o šalia buvę gvardiečiai greitai įsiveržė į vidų ir suėmė moterį. Kas jai nutiko, koks buvo jos likimas, Blinstrubienė negalėjo žinoti, nes vienas vyresniųjų prancūzų karininkų organizavo jos ir vaikų perėjimą tiltu į kitą upės krantą (čia gražus karininko poelgis, nes eiti priešinga puse, siauru tiltu žygiuojant masinėmis kolonomis karių, tikrai nėra lengva, ir šiaip įdomus atvejis – aut. past.). Kriūnienė, J. Romainių dvareliai – išlikęs ir išnykęs. Kaunas, 2016, p. 63.

⁷⁰ Pugačiauskas, V. 1812 metų Rusijos ir Prancūzijos karas. *Kauno istorijos metraštis*, 2011, Nr. 11, p. 246.

mondo Foro, išsakytą mintį: „*Tikėtasi, kad prie Nemuno rusai smarkiai pasipriešins, juk daug pranašesni tie, kurie gina persikėlimo vietą, tačiau pontoniniai tiltai pastatyti ir persikelta beveik be šūvio. Šitaip Napoleonui pavyko pakelti armijos dvasią labiau nei laimėjus didelę pergalę.*“⁷¹ Kiek persikėlimas per Nemuną buvo svarbus Napoleono epochos istorijoje, matyti iš to, kad, pasak amžininkų, imperatorius Napoleonas I buvo užsakęs apie tai nutapyti paveikslą. Brg. gen. Dedemas jau 1815 m. matė pas kunigaikštį (prinčą) Klemensą Metternichą (*Klemens Wenzel Lothar Fürst von Metternich*) paveikslą, kuriame buvo labai tiksliai tai pavaizduota⁷².

Greta Karmelitų bažnyčios esantis kelias į Kauną toliau šakojosi į du kelius. Vienas jų ėjo palei Nemuno dešinįjį krantą, kol atsirėmė tiesiai į miesto gynybinės sienos stačiakampį Vilniaus bokštą (dabar – Mindaugo prospekto, Nemuno ir E. Kanto gatvių sankirta). Praėjęs (pravažiavęs) pro bokštą, vėl ta pačia gatve (dabar – Nemuno) patekdavai į miestą (dabartinį jo senamiestį). Antrasis kelias nuo pagrindinio šakojosi (kažkur ties dabartine A. Mickevičiaus gatve, toliau kirto S. Daukanto gatvę), ėjo per kiemus (siekiė dabartinę Laisvės alėją) ir išsitiesinęs tęsėsi iki Totorių vartų, kurie vedė į J. Gruodžio gatvę ir toliau į miestą, bet tuo metu tikriausiai vartai jau buvo nenaudojami. Ar dalis sienos buvo nugriauta, ar ji pati nuvirto (ties Centriniais pašto rūmais), bet vis tiek buvo galima keliauti šiuo keliu (dabartine Šv. Gertrūdės gatve) link Neries kairiojo kranto prie tilto, vedančio į Kėdainius, o kita jo atšaka ėjo pro Karmėlavą, Skarulius į Vilnių. Šiuo keliu tikriausiai pirmoji pražygiavo I armijos korpuso 2-oji pėstininkų divizija, kuriai vadovauti imperatorius pavedė maršalui Š. Udino. Ši divizija turėjo padidinti korpuso galią. Po jos pražygiavo II armijos korpusas, po to – II kavalerijos rezervo korpusas, vakare – III armijos korpusas. Manytume, kad šiuo keliu pražygiavo 65 052 kariai, prajojo 5430 raitelių, 1312 arklių, traukiančių 242 artilerijos pabūklus, 436 užtaisų vežimus, neskaitant generolų karietų, karininkų, įvairių kalvių, amatų dirbtuvių, pontonų, sanitarijos vežimų. Visa ši galia, praėjus audrai, gerokai apardė kelio paviršių, tad dar sunkiau buvo juo žygiuoti. Imperatoriaus gvardijos daliniai daugiausia išsidėstė priešais štabą, Karmelitų bažnyčią ir toliau link miesto, taip pat pačiame mieste. Nusitiesė

⁷¹ Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje. Prancūzų prisiminimai, p. 40.

⁷² Из записок барона Дедема. *Русская старина*, 1900, т. 103, с. 113–138.

išrikiuotų 150 gvardijos artilerijos pabūklų eilės (šiuo keliu III armijos korpusas pradėjo žygiuoti tik 24 d. vakare ir baigė birželio 25 d. ryte, ir tai dalis dalinių žygiavo per naujai nutiestą pontoninį tiltą prie Aleksoto, nes perkėlos tiltai jau buvo išardyti). Tačiau traukdamiės kazokai padegė tiltą per Nerį. Tai labai sutrukdė II armijos korpuso žygį į Kėdainius, priverė korpuso dalinius įrengti kariams stovyklas. Laikiną korpuso štabą maršalas Š. Udino įkurdino Kleboniškyje⁷³, III armijos korpuso laikiną štabą maršalas M. Nėjus įrengė Karmėlavoje, nes iš imperatoriaus gavo užduotį saugoti kairįjį Neries krantą nuo galimo netikėto rusų I atskirojo pėstininkų korpuso, o toliau linijoje Skaruliai–Gegužinė nuo rusų II pėstininkų korpuso puolimo⁷⁴.

Apsistojęs, kaip visada, kiekvienas dalinys siųsdavo grupę karių į apylinkes iš žmonių rinkti maisto produktų, juo labiau kad jie jau buvo „prieš“ žemėje. Nuo plėšikavimo kentėjo, nes rusų kariai pasistengė, kad priešas nerastų nieko, kas valgoma, Eigulių, Klebonišchio, Karmėlavos, Turžėnų gyvenvietės, Kartofliškių palivarkas (dabar – V. Putvinskio ir A. Mickevičiaus gatvių sankirta) ir kitos apylinkių gyvenvietės, ten esantys dvarai ir palivarkai. Nors šios kariuomenės kariai nebuvo alkani, bet beveik neturėjo duonos. Jos labai trūko, nes pietinėje Lietuvos dalyje beveik nebuvo malūnų, vadinasi, užnugario gurguolininkai ir kepėjai negalėjo sumalti grūdų į miltus, iš kurių būtų iškepę duonos⁷⁵. Trūko ir daržovių, prie kurių buvo pripratę kariai. Be to, visos apylinkės buvo apiplėštos besitraukiančių rusų karinių dalinių. Žmonės, neatlaikę tokio plėšikavimo, su vaikais, susirinkę nedidelę mantelę, pasiėmę savo gyvulius, bėgo į mišką. Visa tai labai paveikė Vidurinės armijos kariuomenę: kariai pradėjo sirgti (pavyzdžiui, dizenterija, kuri ypač silpnina karių sveikatą). Be to, tiek žirgams, tiek arkliams ėmė trūkti pašaro. Taip pasireiškė pirmieji, nors dar beveik nepastebimi, kariuomenės žlugimo požymiai.

⁷³ Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje. Prancūzų prisiminimai, p. 48.

⁷⁴ Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812), p. 59.

⁷⁵ Nuo 1811 m. gegužės 5 d. Prancūzijos kariuomenės kariui priklausė nustatyta maisto norma: 875 g duonos, 62,5 g ryžių arba 125 g daržovių, 312 g mėsos, butelis vyno arba alaus. Duonos atsargų jis turėjo dviem dienoms. Gaudavo rūkytos mėsos 8–12 žmonių, vienas iš jų tą mėsos gabalą įvyniodavo į aliejų suvilgytą medžiagą ir žygio metu nešdavo. Vėliau virtą mėsą supjaustydavo, ir kiekvienas gaudavo savo dalį. Кудряшов, И. Линейная пехота Франции 1812–1815, Регламент Бардена, Сержант. 1996, Нр. 4, л. 27–30.

O tuo metu, ketinant štabą įkurdinti Karmelitų vienuolyne, imperatoriui nedavė ramybės tilto per Nerį būklė. Per užklupusią audrą, pilant lietui, Napoleonas susipažino su pastatu ir sutiko jame įrengti štabą. Be to, išsikvietė jaunesnįjį adjutantą kapitoną de E. Kastelianą ir pavedė jam sužinoti, ar maršalas Š. Udino organizavo tilto per Nerį tiesimo darbus. Nurimus audrai, jis sėdo ant žirgo Maskva (*Moscou*) ir paliko vienuolyną, kartu su div. gen. A. Kolenkūru, lydimas nedidelės svitos (tarp kitų turėjo būti ir imperatoriaus adjutantas E. Sanguška), nujojo link Neries tilto. Manytume, kad palyda jojo keliu šalia Nemuno ir pro Vilniaus vartus įjojo į Kauną (šie vartai, ko gero, galėjo būti jo savotiški triumfo vartai), kol pagaliau pasiekė tikslą. Išvakarėse tiltas per Nerį dar buvo sveikas, bet jau išsmaluotas, o pasirodžius prancūzų raitųjų šaulių (jėgerių) žvalgams, įvyko susirėmimas. Jo metu kazokai padegė tiltą (kuris stovėjo beveik toje pačioje vietoje, kur ir dabartinis tiltas per Nerį į Vilijampolę) ir spruko kuo toliau⁷⁶. Pasirodžius Napoleonui, ten išsidėsčiusio II armijos korpuso kariai pagyvėjo, nuvilnijo tūkstantiniai sveikinimai imperatoriui, tačiau jis nujojo pas lenkų ulonus. Šie iškilmingai skandavo „Vivat! Vivat!“ ir, ardydami savo rikiuotę, leido vienas kitam jį pamatyti.

Tuo tarpu Napoleonas I, nulipęs nuo žirgo, atsisėdo ant šalia gulincio rąsto, palaukė, kol pribėgęs pažas jam atnešė žiūronus, ir ant jo nugaros juos pasidėję pradėjo žvalgyti dešinįjį Neries krantą. Horizonte pastebėjo jodinėjančius kazokų patrulius ir tai jam labai nepatiko. Baigęs apžiūrą, nuėjo prie sudegusio tilto, kur šalia ant ką tik atvilktų rąstų krūvos gulėjo padėti žemėlapiai. Kažką susikaupęs ilgai tyrinėjo, paskiau nepakeldamas galvos davė kelis įsakymus adjutantams. Vienam adjutantui nurodė perduoti ulonams⁷⁷ įsakymą ieškoti brastos į priešingą upės krantą kariams persikelti, kadangi tilto statyba dar nėra nebuvo prasidėjusi. Tikriausiai imperatoriaus įsakymo nesupratęs kapitonas J. Koziatulskis⁷⁸, nieko nelaukdamas, savo eskadroną iš karto pasuko upės link. Daugelis eskadrono raitelių žinojo, kur ji yra, ne vienas jų buvo iš Lietuvos, todėl šaukdami „Vivat!“ triukšmingai įjojo į upės vagą ir tvarkingai pajudėjo kito kranto

⁷⁶ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 23, Nr. 6, p. 683.

⁷⁷ Čia stovėjo imperatoriaus gvardijos 1-ojo švoležierių (Lietuvoje dažniau vadinamų ulonais) pulko eskadronas, kurį sudarė 125 dviejų kompanijų raiteliai. Aut. past.

⁷⁸ Vėliau – Lenkijos pulkininkas Janas Leonas Koziatulskis (*Koziatulski Jaan Leon Hipolit*, 1778–1821).

link. Tačiau čia jų laukė tikri netikėtumai. Seniai nelijus, staiga prieš kelias valandas praūžus didelei lietaus audrai, Neries žemupyje staiga pakilo vanduo, upė tapo labai nerami, susidarė daug vandens sūkurių, ulonai pakriko, pradėjo kristi nuo žirgų, vienas už kito kabinosi, kiti liko sėdėti balnuose, nemažai dar laikėsi, įsitvėrę arklių karčių, ir stengėsi toliau tiesiai plaukti. Nors už kelių šimtų metrų buvo tikroji brasta, apie ją tuo metu niekas negalvojo.

Imperatorius atkreipė dėmesį į tai, kas vyksta upėje, bet pagalbos nesuimtė⁷⁹. Šalia stovėjusio 26-ojo lengvųjų pėstininkų pulko vadas plk. Š. Gueheneukas⁸⁰ su keliais kariais metėsi padėti. Pagaliau, nors ir stipriai upės apipešiotas, eskadronas sugebėjo grįžti į krantą. Žuvo ulonas Činskis, tikriausiai pirmoji šios kampanijos auka⁸¹. Tuo, kas nutiko upėje švoležieriams, imperatorius buvo labai nepatenkintas, išbarė ir šio pėstininkų pulko vadą, kuris užsiėmė raitelių gelbėjimu, nes tai nebuvo jo pareiga. Jis vėl grįžo pas karius ir kartu šildėsi prie degančio laužo, stebėjo tilto surinkimo darbus (tikriausiai juos dirbo II korpuso pontonininkai) ir savo karius, gesinančius prekių prikrautus laivus ir valtis, kurias traukdami padegė rusai⁸². Tikriausiai į vakarą vėl užėjo liūtis, visi baisiai peršlapo, bet neturėjo kuo persirengti ar negalėjo kaip reikiant išsidžiovinti.

Pagaliau baigtu rinkti pontoniniu tiltu galėjo pereiti II armijos korpuso 6-oji pėstininkų divizija, vadovaujama div. gen. K. Legrando⁸³, paskui kėlėsi ir kiti korpuso daliniai. Buvo ruošiamasi pradėti statyti atraminį rąstinį tiltą, tačiau korpuso pontonininkai ir „sapieriai“ (pionieriai) laukė pagalbos – atvykstančių Gvardijos jūrų ekipažo 6-osios ir 7-osios kuopų (8 karininkų, 211 eilinių) jūreivių. Iš pradžių korpuso daliniai, persikėlę į dešinią upės krantą, nužygiavo dviem kolonomis į Babus, o

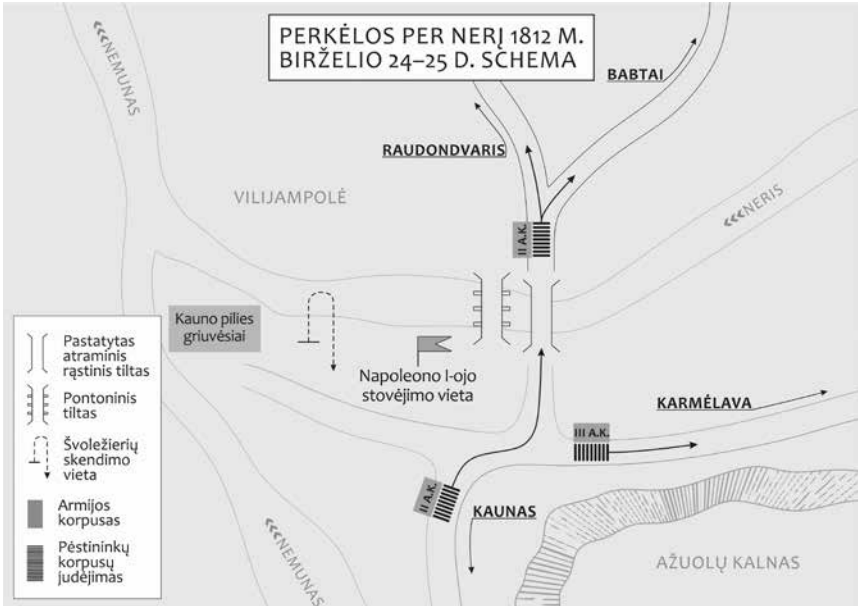
⁷⁹ Siciński, M. Wizja literacka i malarska a prawda historyczna naprzykldzie forsovania Wiliu w dn.v24 czerwca 1812 r. przez szwadron pulku lekkokonnego polskiego gwardii cesarza Napoleona I. *Militaria*, 2012, Nr. 15, s. 94.

⁸⁰ Prancūzijos pėstininkų pulkininkas Šarlis Gueheneukas (*Charles Louis Joseph Olivier Guéhéneuc, 1783–1849*).

⁸¹ Schmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 32, Nr. 6, p. 683.

⁸² Nawrot, D. Didžioji Armija Kaune ir jo apylinkėse 1812 m. birželį. *Kauno istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13, p. 77.

⁸³ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Klaudijus Legrandas (*Legrand Claude-Just-Alexandre-Louis, 1762–1815*).

paskui maršalas Š. Udino, gavęs naują imperatoriaus įsakymą, su korpusu patraukė į Jonavą, norėdamas užklupti rusų I atskirąjį pėstininkų korpusą. Napoleonas, susipažinęs su vykstančiais tiltų tiesimo darbais, 9 valandą vakaro grįžo į Vyriausiojo štabo būstinę (Karmelitų vienuolyną)⁸⁴. Vakare Karmėlavos apylinkėse apsistojo ir įsirengė stovyklą II kavalerijos rezervinio korpuso 2-osios lengvosios kavalerijos divizijos⁸⁵ 8-oji brigada, tuo metu vykdžiusi II armijos korpuso avangardo užduotis. Brigadą sudarė 5-asis ir 9-asis husarų pulkai. Kitos dienos ryte husarų laukė pavojinga žvalgyba.

⁸⁴ Iš maršalo de Kasteliano dienoraščio: Napoleono armija Lietuvoje, Prancūzų prisiminimai. Vilnius, 2011, p. 48. Tai, kad Karmelitų vienuolyne Napoleonas I nakvojo naktį į birželio 25-ąją ir birželio 26 dieną, patvirtina ir žygyje į Rusiją imperatorių lydėjęs jo vyriausiasis arklinėkas divizijos generolas A. Kolenkūras. Коленкур, А. Мемуары, Поход Наполеона в Россию, л. 79.

⁸⁵ Prancūzijos kariuomenės divizijos generolas Vatjeras de Sent Alfonsas (Vattier de Saint Alfons) (?).

BIRŽELIO 25-OJI, KETVIRTADIENIS, ŠV. ANTANO DIENA

Birželio 25 d. 2 valandą ryto imperatorius jau atsikėlė ir iš karto pasiuntė keletą karininkų sužinoti, ar tiltas (polinis) baigtas statyti ir kokie daliniai persikėlė į dešinįjį krantą. 3–4 valandą ryto Napoleonas sėdo ant žirgo Maskva ir nujojo link Neries, pakeliui aplankė kai kuriuos dalinius, o 7 valandą jau buvo maršalo Š. Udino korpuso stovykloje. Kurį laiką imperatorių lydėjo jo adjutantas brg. gen. E. Sanguška. Jie prajojo pionierių pastatytą tiltą, nors dešiniajame Neries krante, Vilijampolėje ir ant aukštų šlaitų dar jodinėjo kazokai. Napoleonas ir ši kartą, kaip paprastai, rizikuodamas jodinėjo be palydos. Raiteliai užjojo ant Vilijampolės šlaitų, galutinai įsitikino, kad priešo dalinių nėra, ir apsukę žirgus leidosi atgal, tilto link. Imperatoriui besileidžiant nuo stataus šlaito po jo žirgo kojomis susmego smėlis, žirgas kartu su raiteliu parkrito ant šono. Bet jis šio įvykio nesureikšmino, todėl apie kritimą mažai kas žinojo⁸⁶. Grįžę į kairįjį Neries krantą, Napoleonas I su brg. gen. E. Sanguška užjojo ant Ažuolų kalno (dabar dažniau vadinamas Pelėdų kalnu), kažkuris iš jo artimų maršalų ar generolų buvo trečias. Tai gerai matyti to meto A. Olešinskio litografijoje „Kaunas 1812 metais“. Imperatorius norėjo geriau apžiūrėti miesto apylinkes, nes vėliau davė nurodymus inžinerijos generolui Francia Chasseloupui-Laubatu⁸⁷ ir miesto komendantui generolui Tarayre, kur įrengti inžinerinius įtvirtinimus. Napoleonas įsakė brg. gen. E. Sanguškai kartu su kapitono J. Kozetulskio eskadrono raiteliais surinkti nuo Nemuno dešiniojo kranto keltus, valtis ir pasiųsti patrulius persekioti besitraukiančio rusų I pėstininkų korpuso kazokų, kurie dar šmirinėjo po Vilijampolės ir Veršvų apylinkes⁸⁸. Nors daugelis II armijos korpuso dalinių jau buvo nužygiavę link Babtų, Vilijampolėje (vadinamojoje Slabodoje) ir šalia jos (tai paliudijo ir Blinstrubienė (Medekšaitė), kurią

⁸⁶ Tai buvo jo antras kritimas nuo žirgo Lietuvoje, o pirmas – kažkur jojant nuo Nemuno Fredos ar Naugardiškių lankose, kur pasimaišė kiškis ir imperatorius išlėkė iš balno. Žinomi tik du atvejai (1812 m. kampanijos), kai jis taikos metu nukrito nuo žirgo ir abu kartai buvo Kaune. Apie įvykį Vilijampolėje savo atsiminimuose rašė divizijos generolas E. Sanguška. Сангушко, Е. Воспоминания. Исторический вестник, 1898, Т. 73, Но 8, л. 673–674.

⁸⁷ Prancūzijos inžinerijos generolas Fransua Chasseloupas-Laubatas (*Chasseloup-Laubat François Charles Louis, 1754–1833*).

⁸⁸ Сангушко, Е. Воспоминания. Исторический вестник, 1898, Т. 73, Нр. 8, л. 673–674.

per nutiestą tiltą per Nerį su vaikais pervedė prancūzų kariai. Eidama už Vilijampolės link Nevėžio esančia Linkies (tuo metu taip vadinama tikriausiai buvo Linkuvos) lyguma nuo šlaitų iki Nemuno kranto ji matė daug kartu su gurguolėmis išsidėsčiusių karių, tarpusavyje kalbančių kalba, kurios Blinstrubienė nebuvo girdėjusi. Tai galėjo būti II armijos korpuso 1-ojo olandų, 3-iojo portugalų arba 3-iojo kroatų pėstininkų pulkų kariai. Nors šio korpuso kariai užimtų vietovių labai nenusiaubė, nemažai buvo karių marodierių grupių, kurios negailestingai plėšė gyventojus. Nukentėjo vieni Antano Prozoro rūmai. Taip pat jie pasiekė ir Raudondvario rūmus, bet rūmų savininkas Konstantinas Zabiela sulaukė čia stovėjusių lenkų dalinių pagalbos.

11 valandą dienos Napoleonas I persėdo ant žirgo Kurtis (*Courtois*) ir nujojo link Kleboniškio ir Karmėlavos apylinkių, kur buvo išsidėsčiusi III armijos korpuso 11-oji pėstininkų divizija, vadovaujama div. gen. Žano Razu⁸⁹. Imperatorius inspektavo šios divizijos 4-ąją, 93-iąją ir 129-ąją (Oldenburgo) linijinius (pėstininkų) pulkus, viurtemburgiečių 4-ąją „Karaliaus“ raitųjų jėgerių ir dar vieną kavalerijos pulką. Čia būdamas, jis tikriausiai sužinojo apie pirmąją nesėkmę prie Turžėnų. Anksti ryte 8-osios brigados 5-ojo husarų⁹⁰ pulko puskuopis – 45 husarai, vadovaujami kapitono Monforo, išvyko iš stovyklos. Prancūzų patruliui buvo duota užduotis – išžvalgyti kairįjį Neries krantą. Husarai prijojo labai gražioje, nelygaus reljefo vietoje esantį Turžėnų kaimą, kurį supo rėvos ir aukštumos, apaugusios tankiu mišku. Tačiau šis grožis buvo apgaulingas ir slėpė daugybę netikėtumų. Netikėtai priešais husarus išniro rusų 1-ojo Bugo kazokų pulko nedidelis žvalgų būrys. Šis pulkas dengė rusų I Vakarų armijos II pėstininkų korpuso atsitraukimą ir buvo jo ariergardas, todėl pulko kazokai taip pat žvalgė Turžėnų vietovę. Kazokai greitai apsuko žirgus, nušuoliavo link artimiausio tankumyno ir pradingo. 5-asis husarų pulkas buvo Didžiosios armijos II rezervinio kavalerijos korpuso 2-osios kavalerijos divizijos 8-osios lengvosios kavalerijos brigados sudėtyje. Jam vadovavo plk. Šarlis Meziu⁹¹. Pulką sudarė 1-asis, 2-asis, 3-iasis ir 4-asis

⁸⁹ Prancūzijos kariuomenės generolas Žanas Razu (*Razout, Jean-Nicolas, 1772–1820*).

⁹⁰ 5-asis husarų pulkas dalyvavo Austerlico (1805 m.), Jėnos (1806 m.), Prūsų Ylupos (1807 m.), Vagramo (1809 m.) kautynėse. Aut. past.

⁹¹ Prancūzijos kariuomenės pulkininkas Šarlis Meziu (*Meuziau, Charles Claude, 1771–1834*).

eskadronai, kuriuose tarnavo 34 karininkai, 691 puskarininkis ir eilinis, jis turėjo 757 žirgus ir 7 arklius⁹².

Husarai nusivijo kazokus, priartėjo prie miško, iš kurio išėjo šimtinė (apie 120 raitelių). Čia prancūzams buvo surengta pasala. Kazokai puolė husarus, juos apsupo. Po įnirtingos trumpos kovos 15 husarų žuvo, vienas sugebėjo ištrūkti, likusieji pateko į nelaisvę⁹³. Nežinomas kapitono Monforo likimas ir kiek žuvo kazokų, nes jie susikovė su vienu geriausių to meto Europos kavaleristų, gerai įvaldžiusių fechtavimo meną. Šio karo pradžioje tai buvo pirmieji žuvę ir pirmieji paimti į nelaisvę Prancūzijos kariuomenės kariai.

Napoleonas I, sužinojęs apie šį pirmą kovinį susidūrimą, jo eigą, padarinius, kaip karvedys suprato, koks pavojus tyko skaldant kavalerijos pajėgas į smulkius padalinius, kurie dažniausiai, nors ir laikinai, tapdavo žvalgybos patruliais. Prancūzijos kavalerijos raiteliai, ypač husarai, pasižymėjo nepaprasta drąsa, gerai valdė žirgus, puikiai fechtavosi, drąsiai puldavo priešą, net nepaisydavo, kad jis yra gausesnis, ir tai buvo jų silpnoji vieta. Šia priešininko silpnybe gerai pasinaudojo kazokai – įvilioję prancūzus į parengtą pasalą ir didesnėmis pajėgomis užpuolę, juos sunaikino. Imperatorius štabui įsakė parengti įsakymą, kad žvalgybos raituosius dalinius nuolat lydėtų pėstininkai, kurie, jeigu prireiktų trauktis, visuomet galėtų juos pridengti. Vakare, remiantis imperatoriaus išsakytomis mintimis apie įvykius prie Turžėnų, Didžiosios armijos štabo viršininkas maršalas L. Bertjė išleido atitinkamus įsakymus maršalams N. Davu ir J. Miuratu⁹⁴.

Kaip jau minėta, tęsdamas inspektavimą, Napoleonas aplankė III armijos korpuso 25-osios Viurtembergo pėstininkų divizijos 25-osios kavalerijos brigados pulkus. Ir tai darė ne šiaip sau – jis buvo nepatenkintas, kad svetimtaučių divizijai ir jos štabui vadovauti dar nepaskirti prancūzai. 3 valandą po pietų imperatorius buvo Kaune, kur jodamas matė tikrą savo kariuomenės „skruzdėlyną“: tiek miesto prieigose, tiek gatvėse susigrūdū-

⁹² Власов, К. 5-й полк гусар Великой армии. Великой армии на начало русской компании. Prieiga per internetą: <http://1812.db.simvolika.org/liidex.php?action=card&<table=Subject&<query=Ž10015...> [Žiūrėta 2017 m. kovo 13 d.]

⁹³ Schmitlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, t. 32, Nr. 6, p. 686; Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва–Санкт Петербург, 2012, л. 85.

⁹⁴ Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года, л. 85.

sios stovėjo įvairaus dydžio štabų ir karininkų kariatetos, fajetonai, divizijų, pulkų vežimai, kalvės, remonto, sanitarijos ir kitos paskirties vežimai, prie kurių zujo įvairių profesijų amatininkai, tarnaujantys ar samdomi specialistai. Tai buvo panašu į antrąjį Kauno miestą, tik stovintį ant ratų. Atvykęs į štabą (Karmelitų vienuolyną), Napoleonas I išsikvietė Viurtembergo kronprinčą Frydrichą Vilhelmą, kurį vis dar vadino Viurtembergo korpuso vadu. Kronprinco laukė labai nemalonūs pokalbis, nes Napoleonas I turėjo konkretų tikslą – priversti Frydrichą Vilhelmą nusišalinti nuo vadovavimo Viurtembergo daliniams⁹⁵. Jo metu imperatorius kalbėjo šiurkščiai, o netrukus jo kalba peraugo į riksmą. Jis užsiminė apie netvarką vienoje divizijų, kurios dalinius inspektavo Karmélavoje, jų generolai sau leido nederamai (?) kalbėti. Napoleonui I net kilo noras juos sušaudyti, bet jis persigalvojo, nors šie generolai jam ir nebuvo reikalingi. Napoleonas kronprinčą pažemino – jam suteikė tik divizijos generolo laipsnį. Po šio pokalbio Frydrichas Vilhelmas susirgo, paliko Kauną ir išvyko namo. Imperatoriui tik to ir reikėjo: jis visada stengėsi skirti kitų tautybių karių stambiams junginiams vadovauti prancūzų generolus arba jam asmeniškai tinkamus kitataučius. Taip buvo ir ši kartą – kronprinco vietą užėmė prancūzas.

Įvykdęs užduotį į štabą grįžo brg. gen. E. Sanguška ir apie tai raportoavo imperatoriui. Tačiau Napoleonui I to nepakako, jis pageidavo apklausti bent vieną bajorą, dvasininką ir net rusų kareivį. Kunigaikštis, kaip nujausdamas, šiuos pageidaujamus žmones jau buvo atsivedęs į laukiamąjį. Ten jau laukė Raudondvario rūmų ir žemių savininkas Jurgis Zabiela, dvasininkas ir atvestas paklydęs rusų kareivis, jėgeris⁹⁶.

PENKTADIENIS, BIRŽELIO 26 DIENA

Nemažą birželio 26 dienos dalį Napoleonas praleido štabe, rengdamas įvairius įsakymus, tarp jų – įsakymą Vidurinei armijai per Žiezmarius, Vievį skubiai žygiuoti į Vinių. Rūpinosi greitesniu dalinių persikėlimu per naująjį tiltą per Nemuną ties Aleksotu. Skirstė dalinius į junginius

⁹⁵ 1811 m. buvo suformuotos pėstininkų ir kavalerijos divizijos. Iš viso 13 619 karių ir 3601 arklys, 32 artilerijos rabinukai. Калинин, С., Кожановский, В. Вюртембергская армия в наполеоновских войнах. Москва, 2002, л. 7–8.

⁹⁶ Сангушко, Е. Воспоминания. Исторический вестник, 1898. Т. 73, № 8, 673–674.

ten, kur jie labiausiai buvo reikalingi. Pagal, nors ir labai skurdžius, iš žvalgybos gautus duomenis sekė Rusijos kariuomenės veiksmus. Atkreipę dėmesį į labai ištemptą Rusijos kariuomenės frontą, jos kairiojo sparno, kuris buvo labai nutolęs nuo pagrindinių pajėgų, dėl ko jam prie jų prisijungti būtų buvę labai sunku, padėtį. Tada šūktelėjo: „Aš tuo pasinaudosiu, jeigu rusai nestos į mūsų prie Vilniaus!“⁹⁷

Nuo 4 iki 5 valandos dienos Napoleonas, raitas ant Kurčio, jodinėjo po Kauną.

ŠEŠTADIENIS, BIRŽELIO 27 DIENA

4 valandą ryto imperatorius sėdo į karietą ir nuvažiavo keliu, vedančiu į Pažaislį. Jis skubėjo pasivyti dalį Didžiosios armijos kolonų, žygiuojančių į Vilnių, tikėjosi stoti į lemiamas kautynes su Rusijos kariuomene. Tačiau Napoleono dar laukė susitikimas su žinomu Kauno pavieto žmogumi, buvusiu LDK kariuomenės papulkininkiu Anupru Prozoru, labai nukentėjusiu nuo jo kariuomenės kareivių.

Surengti susitikimą su imperatoriumi galėjo pats div. gen. M. Sokolnickis arba generolą tai padaryti būtų įkalbėjęs jo adjutantas plk. R. Soltykas, kuris vienas pirmųjų persikėlė per Nemuną ir galėjo sutikti buvusį LDK kariuomenės papulkininkį Anuprą Prozorą, Šančių (tuo metu ši vietovė kitaip vadinosi ir tik po šio karo atsirado pastarasis pavadinimas) valdytoją⁹⁸. Div. gen. M. Sokolnickis tikriausiai jį pažinojo iš tarnybos laikų, nes taip pat buvo baigęs Varšuvos kadetų mokyklą. 1780 m. tarnavo Vilniuje, LDK kariuomenėje, Topografijos skyriuje. 1789 m. – papulkininkis, Vilniaus inžinerijos mokyklos direktorius. Dalyvavo 1794 m. sukilime, tapo Respublikos generolu majoru. Kaip Didžiosios armijos žvalgybos šefas, jis tikrai turėjo žinoti apie A. Prozoro veiklą.

⁹⁷ Коленкур, А. Мемуары, Поход Наполеона в Россию, л. 79.

⁹⁸ Anupras Prozoras (1779–1836 m., palaidotas Žemųjų Šančių kapinėse, yra išlikęs kapas ir paminklas), Ignoto Prozoro nesantuokinis sūnus. Tėvas pripažino sūnumi, davė jam savo pavardę, paliko po savo mirties valdyti palivarką dabartinių Žemųjų Šančių teritorijoje. Visą gyvenimą buvo kariškis (kodėl rašoma „pulkinkas“, sunku pasakyti, nes portrete jis su papulkininkio antpečiais), pristatomas kaip Lietuvos kariuomenės 1-osios Kauno husarų brigados pulkininkas. Šio pulko tarnybos sąrašuose neteko matyti jo pavardės. Gal kurį laiką ir tarnavo Lenkijos kariuomenėje?). Aut. past.

Viename Rusijos karo ministro Michailo Barklajaus de Tolio⁹⁹ išleistų įsakymų buvo nurodyta, kad negalima palikti nestebimų buvusių LDK valdininkų, karininkų, bajorų, ypač tų, kurių dvarai yra prie Nemuno.

1812 m. pradžioje karo ministras Lietuvos kariniam gubernatoriui Aleksandrui Rimskiui-Korsakovui¹⁰⁰ nurodė griežtai sekti konkrečius asmenis, tarp jų ir plk.(?) Anuprą Prozorą (įtarė palaikant ryšius su Užnemunėje veikiančia prancūzų žvalgyba)¹⁰¹. Rusijos I armijos Aukščiausiosios karo policijos direktorius J. Sanglenas komandiravo rūmų tarėją papulkininkį baroną P. Rozeną į Vilnių ir Kauną, jam pavedė stebėti sekamų dvarininkų veiklą. Tačiau papulkininkis persistengė – be rezidento J. Sangleno leidimo surengė kratą, pas A. Prozorą ieškojo paslėptų grūdų, bet jų taip ir nerado.

Napoleonas I susitiko su A. Prozoru Šančiuose. Apie ką kalbėjo, žinoma, nežinoma paskutinė frazė, kurią imperatorius pasakė Anuprui: „*Vilniuje imperatorius Aleksandras puotauja, bet aš pasistengsiu su savo draugu greitai susitikti.*“ Manoma, kad Napoleonas I tikėjosi susitikti su Aleksandru I lemiamose kautynėse. A. Prozas imperatoriui tikrai užsiminė apie karių nusiaubtus namus, ūkį, o Napoleonas I, žinodamas, kad šis žmogus išvien su juo, turėjo skirti didelę pinigų sumą, kad padėtų atkurti tai, kas sunaikinta, ir atsistoti ant kojų.

Apie 10 valandą ryto imperatorius jau buvo Rumšiškėse.

IŠVADOS

Persikėlimo per Nemuną ties Kaunu operacija buvo viena geriausių operacijų pasaulinėje karybos istorijoje. Per tokį trumpą laiką nutiestais trimis tiltais perkeliančios dešimtis tūkstančių žmonių, žirgų, kito karinio turto, ne tik nežuvo nė vienas karys ar žirgas, bet ir nebuvo prarastas nė vienas vežimas ar artilerijos pabūklas. Vidurinės armijos korpusų sutelkimas, jų išdėstymas Naugardiškių stovykloje, tinkamai parinkta perkėlos

⁹⁹ Rusijos karo ministras, infanterijos generolas Michailas Barklajus de Tolis (*Михаил Барклай-де-Толли*, 1757–1818).

¹⁰⁰ Rusijos kariuomenės infanterijos generolas Aleksandras Rimskis-Korsakovas (*Николай Римский-Корсаков*, 1753–1840).

¹⁰¹ Лукшевич, А. Западный пограничный регион в военно стратегических планах Российской империй (конец XVIII–1812 г. г.). Минск, 2012, л. 261.

vieta, netikėtumo faktorius ir placdarmo užėmimas priešingame krante, operatyvus pontoninių parkų ekipažų pasitelkimas, aukštas pontonininkų profesionalumas leido greitai surinkti keturis tiltus, iš kurių trys buvo nutiesti į dešiniąjį Nemuno krantą. Pradėję žygiuoti link tiltų, kariai, palaukiami nepaprastos imperatoriaus šlovės ir griežtos tvarkos, greitai ir sėkmingai pasiekė dešiniąjį Nemuno krantą. Tai – nuopelnas daugelio Vidurinės armijos karių, bet reikėtų išskirti imperatorių Napoleoną I, maršalą L. Bertjė, div. gen. Ž. Eblė, brg. gen. F. Akso. Tuo tarpu perkėlos organizavimas ir pirmojo pontoninio tilto surinkimas, o paskui medinio polinio tilto per Nerį ties Vilijampole pastatymas upių forsavimo istorijoje neišsiskyrė. Tačiau jų pastatymu asmeniškai domėjosi ir jį stebėjo imperatorius Napoleonas I. Jis skubėjo kuo greičiau perkelti į dešiniąjį Nerio krantą savo II armijos korpusą, kurio užduotis buvo neleisti rusų I atskirajam korpusui atakuoti jo Vidurinės armijos kairiojo sparno, o atsiradus galimybei šį stambų kovinį vienetą sunaikinti arba priversti trauktis. Prancūzijos II armijos korpuso vadas maršalas Š. Udino užduotį įvykdė. Korpusas operatyviai persikėlė ir pradėjo sėkmingai persekioti rusų II korpusą Lietuvos teritorijoje. Šios dvi upių forsavimo operacijos yra įdomios tiek turistams, tiek kariams, besidomintiems upių forsavimo istorija.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

Из записок барона Дедема. *Русская старина*, 1900, т. 103.

Коленкур, К. Мемуары. Поход Наполеона в Россию. Смоленск, 1991.

Сангушко, Е. Воспоминания. *Исторический вестник*, 1898, т. 73, Nr.8.

Literatūra

Dundulis, B. Lietuva Napoleono agresijos metais. 1807–1812. Vilnius, 1981.

Everatt, J. Napoleono armija Lietuvoje (Prancūzų prisiminimai). Vilnius, 2011.

Garros, L. La campagne de Russie. Itneraire de Napoleon Bonparte. Paris, 1947.

Kriūnienė, J. Romainių dvareliai – išlikęs ir išnykęs. Kaunas, 2016.

Pugačiauskas, V. 1812 metų Rusijos ir Prancūzijos karas. *Kauno istorijos metraštis*, 2011, Nr. 11.

Shmittlein, R. Iš 1812 metų karo Lietuvoje. *Mūsų žinynas*, Kaunas, 1937, t. 23, Nr. 6.

Siciński, M. Wizja literacka i malarska a prawda historyczna naprzykldzie forsovania Wilii w dn. 24 czerwca 1812 t. przez swadron pulku lekkokonnego polskiego gwardii cesarza Napoleona I. *Militaria*, 2012, Nr. 15.

Nawrot, D. Didžioji armija Kaune ir jo apylinkėse 1812 m. birželį. *Kauno istorijos metraštis*, 2013, Nr. 13.

Ziółkovski, A., 6 pułk ułanow w kampanii Rosyjskiej 1812 r. *Militaria*, 2012, Nr. 15.

Власов, К. 5-й полк гусар Великой армий. Великой армии на начало русской компании. Prieiga per internetą: <http://1812db.simvolika.org/liidex.php?acion=card&<table=Subjekt&<queryŽ10015...> [Žiūrėta 2017 m. kovo 13 d.]

Гуковский, К. Город Ковна. Ковна, 1904.

Калинин, С., Кожановский, В. Вюртембергская армия в Наполеоновских войнах. Москва, 2002.

Кудряшов, И. Линейная пехота Франции 1812–1815, Регламент Бардена, Сержант, 1996, Nr. 4.

Флейшман, Т. Походная жизнь Наполеона. *Империя*, Nr. 3, 2002.

Лукашевич, А. Западный пограничный регион в военно стратегических планах Российской империи (конец XVIII–1812 г.). Минск, 2012.

Людвиг, Э. Наполеон. Биография. Москва, 1998.

Наполеон в России. Глазами иностранцев. Книга первая. Москва, 2004.

Сапожников, А. Войско Донское в Отечественной войне 1812 года. Москва–Санкт Петербург, 2012.

Соколов, О. Армия Наполеона. Санкт-Петербург, 1999.

Įteikta 2023 m. kovo 9 d.

MILITARY EPISODES IN KAUNAS IN 1812. THE HISTORIC MOVEMENT OF NAPOLEON'S ARMY ACROSS THE NEMUNAS AND NERIS NEAR KAUNAS ON THE 24th–25th JUNE.

Arvydas POCIŪNAS,
Vytautas the Great War Museum

In 1795, Russia, together with Austria and Prussia, divided the Republic of the Two Nations (Poland and Lithuania) for the third time by abolishing it. They erased the fully-fledged state from the map of Europe. However, Lithuanians and Poles always sought to free themselves from the clutches of predators, and one such opportunity arose after the beginning of the wars of the Napoleonic era. In 1807, Napoleon I and Alexander I signed peace and alliance treaties in Tilžė (Treaties of Tilsit). After this pompous historical event, Napoleon I naively believed it would mark the end of mutual military actions while acquiring a serious ally. However, Alexander I thought differently: he was concerned with obtaining much-needed peace and regaining his authority, which had diminished quite significantly, as soon as possible, by rebuilding the army after the catastrophic defeat on the 14th of June, 1807, at the Battle of Friedland. The 'Peace of Tilsit' did not satisfy Lithuania's szlachta, especially its youth, who were ready to rise up against the Russian crews and provide necessary assistance when the French army marched across the Nemunas, and most importantly, to revive the destroyed state. However, their hopes were dashed. Napoleon I had more faith in Alexander I, so it is not surprising that when the 2nd Polish War began, many representatives of Lithuania's szlachta viewed the war with great distrust since the opportunity to free the country from Russian occupation was lost after the signing of the 'Peace of Tilsit'.

Meanwhile, Russia recovered, and in 1811, started to threaten Napoleon I with a new war. The 2nd Polish War or the Franco–Russian War began in 1812; Emperor Napoleon I, not waiting for Alexander I to attack him, was the first to initiate military action and moved across the Nemunas.

This article consists of two parts: the first part describes the transfer of the Middle Army organised by the French Grand Army across the Nemunas near Kaunas and the transfer of the second army corps of the Middle Army across Neris near Vilijampolė (present-day Kaunas). The goal of organising the second transfer was to move the second army corps as quickly as possible to prevent the Russian 1st separate corps from implementing a flanking attack on the approaching Middle Army. If the goal of the first transfer was to advance the Middle Army swiftly, and at the first opportunity, strike the main blow against the enemy's forces, the objective of the second transfer was to move the second army corps as quickly as possible. The second part deals with the last rearguard battle of the Great Army on the 12th to 13th of December, 1812, in Kaunas. The purpose of the battle was to stop the attacking Cossack regiments at any cost to allow as many of the retreating officers and soldiers as possible to cross the only bridge built over the Nemunas in Kaunas. A significant number of regiments managed to cross the Nemunas and reach Prussia, however. When Napoleon I began to form a new army, these veterans who had survived hell joined the ranks again, becoming a pillar for the young soldiers who always showed examples of bravery and fighting spirit.

The topic is not new; many participants and historians have written about these events. However, the number of lesser-known facts of the military events that took place in Kaunas within that era is increasing; therefore, the aim of this article is to summarise them into a single article that would become accessible to everyone.